

Bolvári-Takács Gábor

A Vay-család a társadalmi, politikai közéletben

Aligha vitatható, hogy a Vay-család tagjai a 18-19. századi Magyarország egyházi, társadalmi, politikai közéletének legkiemelkedőbb befolyású és hatású szereplői közé tartoztak. A magyar kultúra fejlesztése, a református egyház közéleti szerepvállalásának növelése, a nemzeti függetlenségi törekvések elősegítése egyaránt megtalálható a jeles hazafiak ismertetőjegyei között. Az alábbiakban, négy generáción átívelve, a család legismertebb tagjainak bemutatásával kívánunk tisztelegni emléküik előtt.

A kiindulópontunk *Vay Ábrahám* (1697-1762), aki 1735-től a Tiszánineni Református Egyházkerület első főgondnoka volt. Közéleti szerepvállalási hajlandóságát és alkalmasságát négy fia örökölte, s főleg a két fiatalabbik ért el utóbb komoly szakmai és politikai sikereket. Születési sorrendben az első fiú, *Vay István* (1734-1800) az apja által betöltött főgondnoki tisztséget 1776-1788 között viselte, majd követ volt az 1790-91-es országgyűlésen. Öccse, *Vay Dániel* (1749-1798) a főrendiház tagjaként szintén részt vett az 1790-91, 1794. és 1796. évi diétákon.

A harmadik fiú *Vay József* (1750-1821), aki tanulmányait Sárospatakon végezte, később a Habsburg-ellenes köznemesi mozgalom mérvadó alakjává vált. 1786-tól 1789-ig Szabolcs vármegye alispánja, 1796-tól haláláig a Tiszánineni Református Egyházkerület főgondnoka. Részt vett az 1790-91-es, majd az 1802, 1805, 1807.

és 1811. évi országgyűléseken. 1789-96 között helytartótanácsos. A pataki kollégium érdekében végzett, korszakos jelentőségű, negyedszázados tevékenységét külön méltatnunk kell. Vay József 1801-ben kezdeményezte a kollégium új épülete anyagi alapjainak megteremtését, majd főgondnokként 1806-tól haláláig irányította az építési munkálatokat. A kollégium fejlesztésére 1809-ben feleségével együtt ötezer váltóforint alaptőkével létrehozta a Vay-Mocsáry Alapítványt.

A negyedik fiú, *Vay Miklós* (1756-1824) szintén Sárospatakon tanult. Hadmérnökként diplomázott, majd II. József nyugat-európai tanulmányútra küldte. Ennek keretében bejárta Angliát és Franciaországot, 1785-88 közötti útjáról félezer oldalas útinaplót hagyott hátra. Optikai műszerészként olyan kiváló eredményeket ért el, hogy 1787-ben a brit Royal Society taggává választották. Számos technikai (textilipari) és mezőgazdasági újítást honosított meg Magyarországon, például neki köszönhető Szabolcsban a burgonyatermesztés megindítása, de volt salétromvállalkozása is. 1790-től haláláig követ volt az országgyűléseken, egyébként alsószolcai birtokán gazdálkodott. 1802-től királyi biztosi megbízást kapott a Tisza- és a Körös-viadék szabályozására, e munkakörében felügyelte a mérnökök tevékenységét.

A következő generáció legjelesebb tagjai Vay Ábrahám, valamint az ifjabbik Vay Miklós és Vay Lajos voltak. *Vay Ábrahám*

(1789-1855) – Vay József fia – szintén a pataki kollégium neveltje. 1825-től Borsod vármegye alispánja, az 1825-27. évi országgyűlés követe. 1830-tól Bereg vármegye főispáni helytartója. 1832-től Máramaros vármegye élén állt 1845-ig, majd 1848-ban újra e megye főispánja volt. A szabadságharc után visszavonult a politikától. Vay Ábrahám neve, elsősorban mint a Magyar Tudós Társaság (később: MTA) egyik alapítója maradt fenn. Bár az Akadémia alapításának kezdeményezőse és az ezt alátámasztó felajánlás (egyévi jövedelem kamatai) Széchenyi István nevéhez fűződik, 1825. november 3-án az országgyűlés kerületi ülésén Széchenyihez további három követ csatlakozott: Károlyi György 40 ezer, Andrassy György 10 ezer, Vay Ábrahám pedig 8 ezer forinttal járult hozzá az ötlet megvalósításához. 1830-ban mindhármukat az MTA igazgató tagjává választották.

Vay Miklós fia, ifjabb *Vay Miklós* (1802-1894) már a 19. század vezető politikusa. Iskoláit ugyancsak Patakon végezte, jogi tanulmányokat folytatott, majd 1825-től Zemplén vármegye aljegyzője, utóbb alispánja. 1830-ban országgyűlési követ. Az 1831-es kolerajárvány idején kormánybiztosi megbízást kapott, majd Borsod megyei főispáni helytartó. 1840-től a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka. 1841-ben az MTA igazgató tagjává választották, e tiszteről 1845-ben lemondott, de 1860-tól haláláig ismét igazgatói tag volt. 1845-től helytartótanácsos. A forradalom és szabadságharc idején politikai pályája egyik csúcspontjára emelkedik: 1848 nyarán Erdélyben főkormánybiztos, szeptemberben – Battyhány lemondása után – kijelölt miniszterelnök, de a felkínált lehetőséget elutasította. Bár visszavonult a közélettől, 1852-ben halálra, majd kegyelemből négyévi fogságra ítélték; ebből nyolc hónapot töltött le. Egyik vezéralakja

volt az 1859-es protestáns pátens visszavonására irányuló küzdelmeknek. Egyházi közéleti tevékenysége ismét megélénkült: bár 1849-ben lemondott a Tiszántúli Egyházkerület főgondnoki tiszteréről. 1860-ban vállalta ugyanezt a tisztséget immár a tiszáninnyi területben, s ezt a haláláig be is töltötte. 1860-ban udvari kancellárrá nevezték ki, de a kiegyezés meghiúsulása miatt lemondott. 1865-től két évig Borsod megye főispánja. Az 1867-es kiegyezés után mint a közélet egyik meghatározó egyénisége koronaőr, 1884-től alelnöke, 1888-tól elnöke a főrendiháznak. E tisztelet haláláig ellátta. (Csupán érdekességként említjük meg, hogy 1880-92 között a képviselőház élén is volt pataki diák állt: Péchy Tamás.)

Idősebb *Vay Miklós* másik fia, *Vay Lajos* (1803-1888) szintén politikai pályára állt. Borsod megye követe, majd 1848-ban főispánja lett, és e tisztséget ismét betöltötte 1860-tól 1872-ig.

A negyedik generáció tagjai közül szintén három jeles személyre emlékezünk. Sárospatakon tanult *Vay Ábrahám* fia, *Vay Dániel* (1820-1893), aki 1843-tól országgyűlési követ, majd 1864-től 1867-ig Szabolcs vármegye főispáni helytartója volt. A nevével történetíróként is találkozunk. *Vay Lajos* fia, *Vay Béla* (1829-1910) jogi tanulmányait magánúton végezte, majd 1850-52 között a Berliini Egyetemen tanult. 1852-54 között európai körutazáson járt. Hazatérése után bekapcsolódott a politikába, 1861-től 1872-ig országgyűlési képviselő, 1872-94 között Borsod vármegye főispánja. (E posztón apját váltotta.) 1894-ben – elhunyt nagybátyja, *Vay Miklós* helyére lépve – a Tiszáninnyi Református Egyházkerület főgondnokává választották, amely tisztségét haláláig viselte. 1886-tól 1900-ig a főrendiház alelnökeként is dolgozott, részben párhuzamosan a szintén alelnöki, majd elnöki posztot betöltő nagy-

bátyjával. A család többi tagjától eltérő pályát választott *Vay Miklós* (1828-1886) szobrászművész, a politikus *Vay Miklós* fia. Ő Bécsben tanult. Akadémikus stílusú alkotásai több hazai közterületen (Kazinczy Ferenc szobra a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében, Vörösmarty Mihály szobra Székesfehérváron, Deák Ferenc szobra Zalaegerszezen), illetve a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében található. Bár diákélmények nem kötötték Sárospatakhoz, gondnoki tisztséget vállalt a református kollégiumban.

Csupán négy generáció 18-19. századi működését kívántuk vázlatosan áttekinteni, de meg kell említenünk, hogy a Vay-család református egyházi befolyása egészen a 20. század közepéig érvényesült. 1933-46 között például a Tiszántúli Refor-

mátus Egyházkerület főgondnoki tisztségét *Vay László* (1890-1966) töltötte be.

A Vay-család tagjai meghatározó befolyást gyakoroltak a reformkori, majd kiegyezés kori magyar közélet, főleg a felső-magyarországi vármegyék politikai befolyásának alakulására. A gyakran több évtizeden át betöltött, olykor családon belül öröklődő hivatalok és választott tisztségek biztosították a protestáns nemzeti öntudat továbbélését, és átsegítették az országot a nehéz történelmi periódusokon. A Vay-család különösen sok szállal kötődött Zemplénhez és Sárospatakhoz, tevékenységük a polgári átalakulást, az életszínvonal fejlesztését és a nemzeti kultúra ügyét egyaránt szolgálta. Példaértékű teljesítményük előtt az utókor hálás szívvel hajt fejet.

(A Vay-család néhány jelentősebb tagjának munkásságára Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes. Vay Miklós báró (1756-1824) [ELTE Eötvös Kiadó, 2003] című könyve irányította rá a figyelmünket. A levéltári forrásokon alapuló, adatgazdag és olvasható kötetet jó szívvel ajánljuk olvasóinknak!)

